MEDEDELINGENBLAD

Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam

13e jaargang - nummer 1 februari 1991

COLOFON

Secretariaat/redactieadres:
Buitendams 77
3371 BB Hardinxveld-Giessendam
telefoon 01846 - 14563
telefax 01846 - 11589

Redactie en samenstelling:
W.F. van de Bree-Ooms
D.J. de Jong (eindredactie)
C.D. van Bennekom
E. van Lopik
M.J.A. de Haan
A.E. van der Wal (typewerk)

Penningmeester
J. Dubbeldam
Buitendams 134
3371 BN Hardinxveld-Giessendam
telefoon 01846 - 13938

Druk:
Drukkerij Van den Dool, Sliedrecht

Dit mededelingenblad is een halfjaarlijkse uitgave van de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam en wordt de leden van de vereniging gratis toegezonden.

De Vereniging telt momenteel ca. 650 leden. De minimum contributie voor 1991 bedraagt ƒ 20,00 (tot 18 jaar en ouder dan 65 jaar minimum ƒ 15,00). Hogere bedragen zijn welkom.

Donaties aan de Vereniging kunnen worden overgemaakt op gironummer 38.79.669 t.n.v. de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam onder vermelding van "donatie".

© Niets uit dit mededelingenblad mag ter publikatie worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam en/of de met name genoemde auteur.

VAN DE VOORZITTER.

Onlangs ontving ik de zogenaamde startnotitie Betuwelijn. Bij het doornemen van deze uitvoerige informatie bekroop mij een wat "unheimisch" gevoel. Binnen afzienbare tijd zal ons dorp Hardinxveld-Giessendam aan drastische veranderingen onderhevig zijn. Veranderingen die op een verschrikkelijk ingrijpende wijze hun tol zullen eisen van het karakter van het dorp.

Al jaren wordt er gesproken over de dreigende dijkverzwaring. Een gebeuren dat veel dreigender wordt ervaren dan het water waartegen de dijkverzwaring noodzakelijk wordt geacht.
Eigenlijk kunnen de meeste inwoners en betrokkenen bij Hardinxveld-Giessendam nog wel begrip opbrengen voor deze operatie. Wij wonen immers in een relatief laag gebied, dat al meer dan 33 keer te lijden heeft gehad van overstromingen. Het is alleen erg jammer dat ons dijkdorp door dit van buiten komende ingrijpen zijn eigen karakter geheel kwijt dreigt te raken.
Wij participeren samen met de Stichting Dorpsbehoud in de dijkcommissie. Of onze inbreng hierbij serieus wordt genomen door de besluitende besturen is nog maar de vraag. Aan een ambtelijk rapport of aan de carrière van een politicus wordt vaak meer waarde gehecht dan aan de mening van iemand die een jarenlange ervaring heeft met een bepaalde omgeving of die met een bepaalde situatie moet leven.

Later kwam er het alarmerende bericht over de verbreding van de A15. De inspraak bleek een pure formaliteit.

Haast lacherig reageerde de overheid op onze vraag of de Kastanjehof nu niet op de één of andere wijze te redden was. Men reageerde zo van "wat is daar nu voor bijzonders aan?".
Een reactie die kennelijk al decennia achtereen zo is geweest, want ons rest bijna niets meer aan oude historische gebouwen. Realisatie van de genoemde plannen zal ook het huidige aureaal nog eens grondig verminderen.
En dan heb ik het nog niet eens over die smerige geluidsschermen. Dat dergelijke maatregelen nodig zijn, daar is iedereen het wel over eens. Maar waarom worden die landschappelijke wangedrochten niet wat mooier in het groen (bomen en struiken) ingepakt?

Onlangs werd ons rampspoed nummer drie aangekondigd: de Betuwelijn. Een noodzaak voor de verdergaande intensivering van het goederenvervoer van de Nederlandse Spoorwegen.
Daarbij zijn in onze situatie enkele alternatieven aangekondigd. Of men gaat over het huidige tracé, waardoor het in de onmiddellijke nabijheid van de spoorlijn haast onmogelijk zal worden nog rustig te leven; of men gaat door de Giessendamse polder, waardoor een belangrijke beeldbepaling in het landschap zal verdwijnen.
Ons bestuur heeft besloten protest te laten horen in de richting van de plannenmakers.
Afwachten is echter het enige wat we thans kunnen doen. Afwachten en waakzaam blijven.

Hoewel een samenleving zich moet blijven ontwikkelen, zijn er toch duidelijk grenzen aan de groei. Al jarenlang wordt hierover gesproken, maar telkens weer blijkt de welvaartsdrang het te winnen. De jacht naar geld vernietigt alles.
En niet alleen het bedrijfsleven doet hieraan mee. Ook de overheid en de burgers.

Het "woekeren met talenten" wordt op die manier wel heel verkeerd uitgelegd.
De laatste tijd bekruipt mij steeds meer het gevoel dat wij met elkaar bezig zijn de aarde te vernietigen. Wat hebben wij onze kinderen nog te bieden? Kunstmatig aangelegde parken en tuinen zijn straks de laatst overgebleven mogelijkheid om van de natuur te genieten.
Het leven in Hardinxveld-Giessendam wordt er niet beter op. Mensen van elders, die hier niet behoeven te wonen en te werken, komen de dienst uitmaken:
1. Geen sfeervolle dijkbebouwing.
2. Een levensgevaarlijke autoweg midden door het dorp.
3. Een bijzonder drukke en lawaaierige spoorlijn.

Mensen, "let op uw saeck"!

januari 1991,
Dick de Jong

HET URINOIR TE NEDER-HARDINXVELD.

Onze vereniging krijgt regelmatig schenkingen aangeboden. Enkele jaren terug kwam iemand met de schenking van een urinoir. Uiteraard werd dit voorwerp anders aangeduid, maar laten we hier de uit het Frans afkomstige benaming maar gebruiken. Het zou gaan om een buiten-urinoir, dat ooit in de steeg tegenover de Hervormde kerk in de Peulenstraat een plaats had.
We hebben het ding nooit in bezit gekregen, omdat deze eenvoudigweg niet meer aanwezig bleek op de plaats achter een inmiddels leegstaande woning, die ons werd gewezen.
Onlangs snuffelde ik in mijn uitgebreide dokumentatie. Ik was op zoek naar stukken over "de zaak Giessen-Nieuwkerk", die gebruikt zouden worden voor een wetenschappelijke studie over gerechtelijke dwaling. Een medewerker van de Dordtse Arrondissementsrechtbank had me daarom gevraagd.
Ik vond de gewenste stukken, maar tevens onderstaand gedicht, dat ik jaren terug kopieerde uit het archief van de voormalige gemeente Hardinxveld.

Aan den raad der gemeente Hardinxveld:

Edelachtbare Heeren,
De ondergeteekenden geven U met
Verschuldigden eerbied te kennen,
Dat in hun nabijheid een toestand bestaat,
Waaraan zij maar niet kunnen wennen;
Dat naam'lijk hun woningen staan aan een steeg
Waar achterin een urinoir is,
Welk pracht-instituut-van-onloochenbaar nut
Voor hen een doorloopend bezwaar is;
Dat immers de geur, die erdoor wordt verspreid,
Sterk afwijkt van die van de bloemen,

Waardoor de doordringende stank-atmosfeer
Met recht ongezond is te noemen;
Dat Zondags- en Zaterdagsavonds vooral
Van d'inrichting misbruik gemaakt wordt,
Wijl door jongelui, in rumoerige bui,
De smerigste taal uitgebraakt wordt;
Dat deze gemeenheid en liederlijkheid
De omwonenden telkens weer hinderen
Omdat steeds weer blijkt, dat een dergelijk kwaad
Vaak aanstoot geeft aan hunne kind'ren;
Hoe dikwijls zijn zelfs reeds de kleinsten van hen
Met zeer vuile taal thuisgekomen,
Hoe gauw wordt een uitdrukking -netjes of niet-
Door kinderen overgenomen;
Dat voorts ook de Zondagsschoolleerlingen er
Vaak Zondags baldadigheid plegen,
Terwijl ze zich meermalen, vèrgaand brutaal,
Op 't erf der bewoners bewegen;
Dat er -last not least- veel bezoekenden zijn
Wien 't blijkt aan fatsoen te mankeeren
En die -ach 't is immers toch maar een vieze steeg?-
Het.... buiten de bak deponeeren
Reed'nen waarom d'onderteekenaars zich
Zeer over dien toestand beklagen
En zij dus hiermee aan 't Gemeentebestuur
Verplaatsing der inrichting vragen,
Zij doen op den Raad dus een dringend beroep,
De zaak met veel spoed t'onderzoeken
En hopen, zij met dit onsmaak'lijk adres
Tenslotte 'n succes kunnen boeken.
En mocht onverhoopt Uw college nog niet
Tot opheffing kunnen besluiten
Van het urinoir, dat zoozeer wordt misbruikt
En ook van den toestand daarbuiten.....
Dan vragen de onderteekenaars toch,
Te trachten, er 'n eind aan te maken

REACTIES OP HET MEDEDELINGENBLAD, 12E JAARGANG NR.2.

Allereerst onze verontschuldigingen voor de slechte kwaliteit van de letter. Er wordt druk gezocht naar een andere oplossing, zodat het mededelingenblad weer uitnodigt om gelezen te worden.

Slechts 5 aanvragen zijn ontvangen voor het boekje "Parlevinkers". Te weinig voor een herdruk. Als iemand er afstand van wil doen, kan hij/zij dit melden bij het secretariaat. Wellicht is er dan weer 1 van de 5 blij te maken.

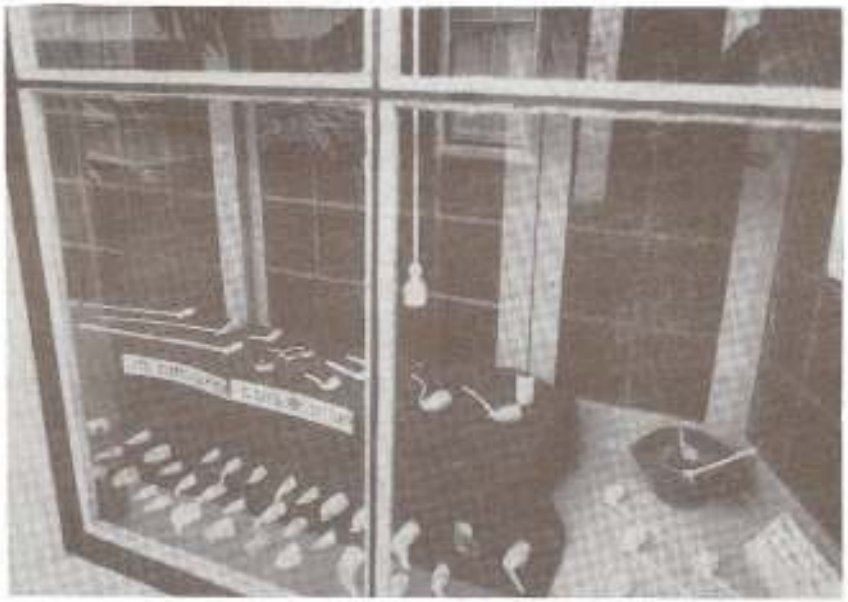

HERINRICHTING H.I.C.

In ons vorige mededelingenblad spraken we al over het nut van het H.I.C.
Dit keer een paar plaatjes om een indruk te

geven van onze winkel, zoals het historisch informatie centrum ook wel eens wordt genoemd.
De etalage heeft een ware metamorfose ondergaan en in de winkel is er zoals altijd het nodige te zien en uit te zoeken en natuurlijk ook te koop.
Ewoud Klop was bereid enkele prentjes te maken.

HONDERD JAAR NA DE BARRE WINTER VAN NEGENTIG.

Op het moment dat dit artikel wordt geschreven - het is daags na kerst 1990 - wijst niets erop dat het deze winter nog "echt" zal gaan vriezen. Sterker nog, de opvallend zachte winter van vorig jaar doet vrezen dat we nooit meer een Giessentocht kunnen maken. Hoe de situatie is als u dit leest, dat weet ik uiteraard niet. Het weer lijkt helemaal van slag. Ten gevolge van de relatief hoog blijvende temperatuur van oceaan- en zeewater worden we rond de kerstdagen geteisterd door

In "De barre winter van negentig" schrijft De Man over "De Dame", het vijfde hoofdstuk.
Het gaat over het feit dat overal ijsfeesten werden georganiseerd.
Tussen de plaatsen Vreeswijk en Schoonhoven was er sprake van een rivaliteit, wie wel de wildste feesten kon organiseren. Hij schrijft over "kroelen en krollen" en "jonge vrouwen - heel en al schaamteloos geworden - kleedden zich als kerels". Op pagina 100 (van de eerste druk) komt de bedoelde dame ten tonele: "Toen, op een avond in februari, de kramen en tenten straalden weer hun fel licht uit, is voor Vreeswijk de dame gekomen.... Ze was mooi.... Een slank lijf en slanke handjes.... felle wildmakende ogen had ze...". En zo gaat het nog even door. Ook over haar kleding wordt het nodige gezegd. In het kort: Ze was veel te wuft voor die boerenstreek aan de Lek. In een tiental bladzijden wordt haar aanwezigheid het middelpunt van het grootste, maar vooral overdreven ijsvermaak.
En dan volgt op pagina 111/112 het einde van de dame:

**En zie , ze kwam! Alsof het verlangen, alsof de ongehoorde en meest onuitgesproken roep van al die moeigevierde feestgangers tot haar was doorgedrongen van de verte uit waar ze thans vertoefde, zóó kwam ze voor Schoonhoven.....
waar haar stellig nieuwe triumphen zouden wachten.
Want op zeker onzalig oogenblik trok er een verstijving door het volk, dat uitgelaten was en schreeuwerig van feest en van begeerte naar nieuwe vreugden 't meest. Het wier over 't ijsveld aldaar vreemd stil; eerst in de verte, toen dichterbij. De stilte rolde vooruit, trok geleidelijk over heel dat saâmgeklonterde volk.
Welke ongekende zaak die de kelen deed**

**verstommen, was daar in hun midden gevallen? Want het was, of de beklemmingskoorts heel hun feest had aangegrepen, een vreemde ziekte komend van Bovenlek, gaande op Ammers aan.
In deze benauwde stilte... en wàt was stilte over de feestrivier thans ongewoon.... was het orgelgeluid en het verloren gepiep van een blaasfluitje, van een toeter of een speulmanshoorn, iets als komende uit den benauwden droom van een, die zich overeten heeft.
Want onder het zwarte, meterdikke ijs, daar gleed in haar wufte zondekleer, de dame. Ze kwam zonder gerucht voorbij; haar schaatsen priemden tegen den onderkant van het ijs. Zóó, op de trage drift van de gestolde rivier, is ze van het feest te Vreeswijk komende, voor Schoonhoven aan dat àndere feestvolk verschenen. Het feestvolk, dat toch ook om haar geroepen heeft. Mannen kwamen van den dijk met boombijlen, maar aleer ze ievers een wak konden slaan, was de dame alweer wijder; ongrijpbaar.
Gelijk ze ook in haar leven ongrijpbaar was geweest, naar verluidt van Bovenlek. Ze gleed onder de danstent door en daar toefde ze lang, naar het ongeduld te meten van de mannen met de bijlen. Toen werd ze opnieuw gezien, in het hart van de rivier stroomafwaarts voorbij de stad. En even voor den ijsdam van Klein-Ammers bleef heur eene schaats haken onder het ijs. Maar ook dáár hebben zij het lijk van dat vrouwspersoon niet kunnen bergen. Want toen het wak geslagen was, kwam door den val van een schol, het lichaam weer vrij. Aldaar verdween de dame onder den dam, en gleed ze, van haar vermogen tot zonde ontdaan, in de vaart van het bergwater verder naar de zee. Uitgerekend wier, dat ze niet voor den donker weer zichtbaar kon worden, want die schollendam van Ammers strekte wijd en eerst boven Termey wier het ijs weer glad. Ze is dan ook nooit meer gevonden, alhoewel na den dooi, door kantonniers van den**

dijk overal gezocht is. Zoo is ze onder het ijs vergaan en gespoeld naar een vergetelheid, tot exempel van velen.

Al de eerste keer dat ik dit las, herkende ik het verhaal. Ik had een soortgelijk verhaal gehoord van een oud-oom, die het weer van zijn vader had.
Tijdens de bewuste winter was de in Dordrecht wonende heer van Hardinxveld met zijn familie aan het ijszeilen op de Merwede ter hoogte van Hardinxveld. Iets ten westen van de uitmonding van het Kanaal van Steenenhoek - bij de "Van 't Verlaten", twee huizen westelijk van de "biggelhoop", zoals het verhaal luidde - zakte het ijsvoertuig echter door het ijs. Allen wisten zich echter te redden, uitgezonderd een dochter van de Hardinxveldse heer. Ze kon niet onder het ijs uitkomen en werd vervolgens door de onder het ijs in de rivieren altijd aanwezige stroming stroomafwaarts meegevoerd.
Tot nabij het Lange Veer kon men haar volgen.
Een eindje verderop heeft men haar nogmaals gezien. Nadien is er echter nooit meer iets van haar gezien of vernomen.

Ongetwijfeld doelt Herman de Man in zijn onvolprezen roman op deze gebeurtenis. Er is echter meer, dat een vergelijking rechtvaardigt. De dame in het boek van De Man werd door de plaatselijke bevolking, mede door haar optreden, als veel te wuft, te werelds en te stads gezien.
Als we ons realiseren waaruit de meerderheid van de plaatselijke Hardinxveldse bevolking bestond in die tijd - weinig verdienende hoepmakers, arme vissers, slecht bij kas zittende griendwerkers, enzovoorts - dan zal men met argusogen gekeken hebben naar het spektakel dat de heer van Hardinxveld aan het opvoeren was. Er zullen niet zoveel Hardinxvelders geweest zijn die geld hadden

De rivier "zit".

voor schaatsen. En dan gaat hun heer daar met zo'n luxueus en duur ijsvoertuig aan het manoeuvreren. Dat moest een afgunstige houding creëren, het kon niet anders. De socialistische houding van de plaatselijke bevolking wordt goed beschreven in de gedichtenbundel van Peer Verhagen, die rond die tijd verscheen onder de titel "Sociale haken en ogen".
De situatie is op voortreffelijke wijze weergegeven door Herman de Man, die - zoals een romanschrijver betaamt - uiteraard andere figuranten laat optreden.

Dick de Jong

BRONVERMELDING
- Buisman,J. : Bar en Boos - Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen(Baarn 1984)
- Man,Herman de : De barre winter van negentig(Baarn 1936)
- Jong,Hans de : De barre winter van 1890/91 (Franeker 1990)
- De Lopikerwaard - In het land van Herman de Man(Alphen a/d Rijn 1985)

DE WINTER VAN 1845.

Uit een familiebijbel van A. van Lopik-de Jong.

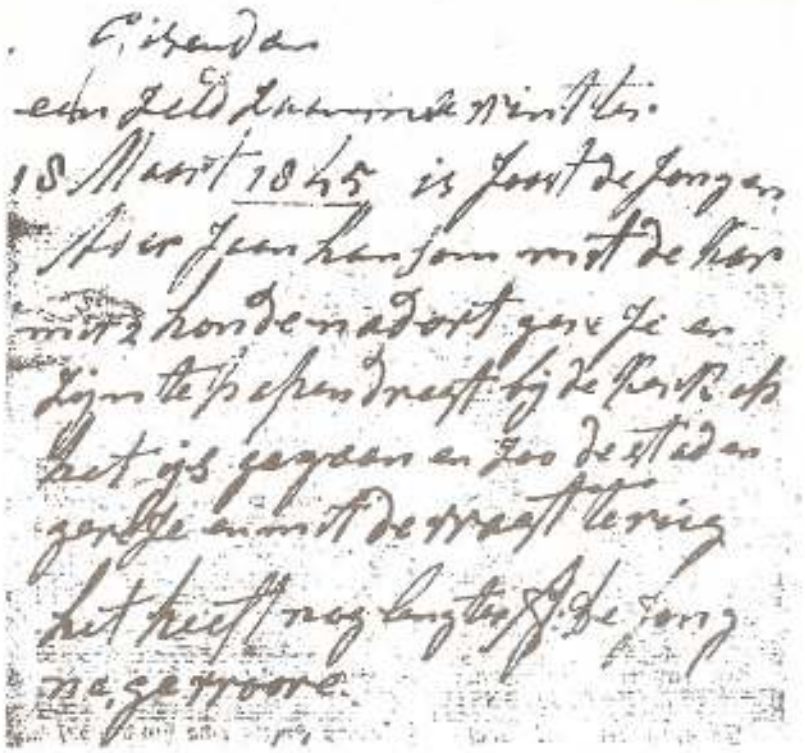

Voor wie moeite met het handschrift heeft, er staat:

Giesendam
een zeldzaamste winter.
18 Maart 1845 is Joost de Jong en
Aderjaan Hansom met de kar
met 2 honde na Dort gereje en
zijn te Papendregt bij de kerk op
het ijs gegaan en zoo de stad in
gereje en met de vragt terug
het heeft nog lang ter
na gevroore. A. de Jong.

OUD OPZEGVERSJE.

In "De Mauwerd", waarover u elders in dit blad meer kunt lezen, stond een oud opzegversje van langs de Lek. Een soortgelijk plaatselijk volksliedje deed vroeger ook in Giessendam de ronde. Als één van onze lezers hierover meer kan vertellen, dan zouden wij dat graag horen. Het versje gaat als volgt:

Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeve,
Jan de klap die kwam ik tege,
Op het glaze brugje,
Pijp in z'n zak,
Koek in z'n zak,
Hij dacht dat 't kermis was,
Kermis kon niet dure,
Toen ging die naar de bure,
De bure die waren niet thuis,
Toen ging die naar de sluis,
De sluis die was geslôôte,
Toen ging die naar de bôôte,
De bôôte die lage niet aan,
Toen ging die naar de baan,
De baan die was zo glad,
Toen glee die op z'n gat,
Z'n gat dat dee zo zeer,
Toen ging die naar de beer,
De beer die wou niet brulle,
Toen ging die naar het vulle,
Het vulle wou'em trappe,
Toen ging die naar de bakker,
De bakker had geen brôôd,
Toen ging die van den honger dôôd.

VERBORGEN BERICHTEN.

"Gekken en dwazen schrijven hun namen op deuren en glazen".
Zo luidt een oud gezegde. In bepaalde gevallen zal dat wel toepasselijk zijn. Lang niet altijd

is echter dergelijk schrijfwerk in verband te brengen met het bedoelde tekort aan geestelijke vermogens van de schrijver.
Velen van u zullen in hun jonge jaren wel eens met een mes hun naam in een boomstam hebben gekerfd. Op een wat later tijdstip misschien zelfs twee namen met de daarbij behorende attributen zoals harten en pijlen.
Het eerste geval kan worden verklaard als een uiting van manifestatiedrang.
In het tweede geval zal het visualiseren van bepaalde emoties een rol hebben gespeeld.
Ook het verrichten van een zekere prestatie kan reden zijn tot het aanbrengen van een persoonlijke inscriptie.
Zo hebben, om een paar voorbeelden te noemen, veel mensen hun naam en vaak een jaartal of andere korte boodschap ingekrast bovenin de Eiffeltoren of onderin de grotten onder de St. Pietersberg. De inscriptie dient dan als bewijs dat deze of gene ooit op die plaats is geweest.
Volgens psychologen is er nog een meer elementaire reden waarom mensen persoonlijke merktekens, in welke vorm dan ook, aanbrengen op vaak min of meer verborgen of moeilijk toegankelijke plaatsen. Het zou een streven zijn naar een zekere onsterfelijkheid.

Hoe dit ook zij, ook in onze gemeente worden dit soort min of meer verborgen berichten aangetroffen. Het leek ons aardig om deze zaken eens onder de aandacht te brengen.
Op de eerste afbeelding bij dit artikel zien we een gedeelte van de kapconstructie van de N.H.kerk op de Dam. Een plaats waar zelden of nooit iemand komt, tenzij er onderhoud wordt gepleegd. Van de ambachtslieden die dit onderhoud in de loop van de jaren hebben gepleegd , zijn het vooral schilders geweest die daar hun merken achterlieten. Zij hadden het voordeel dat ze schrijfmateriaal in de vorm van verf en kwast bij zich hadden.

Behalve schilders hadden ook anderen de behoefte zich te vereeuwigen. Dat bleek bij de laatste restauratie van dezelfde N.H.kerk.
Bij het slopen van een muur werd in het metselwerk een flesje aangetroffen waarin zich twee stukjes papier bevonden zoals de tweede afbeelding weergeeft. Bij het bouwen van deze muur werden deze dokumenten daar blijkens opschrift op 12 september 1913 ingemetseld.
Een ieder die toen aan deze verbouwing meewerkte werd genoteerd met vermelding van zijn functie. Zelfs de dienstbode van de dominee wordt genoemd. Haar bijdrage in de verbouwing in de vorm van het aandragen van koffie zal wel de aanleiding tot deze vermelding zijn geweest. Datzelfde geldt dan voor Ds. Dekker, want die koffie kwam dan vanzelfsprekend uit zijn keuken.

Een vergelijkbaar document werd vorig jaar aangetroffen bij de restauratie van het pand

Buitendams 6. In een dichtgemetselde nis in de kelder werd de plank gevonden die te zien is op de derde afbeelding. De tekst werd met potlood geschreven. Gevoel voor humor kan beide metselaars niet worden ontzegd. Daarvan getuigt de toevoeging "zeg het voort".

Zij zullen niet hebben kunnen vermoeden dat op deze wijze nog eens aan dit verzoek zou worden voldaan.

Zoals uit het bovenstaande blijkt, waren het vaak bouwvakarbeiders die dit soort boodschappen verborgen. Door hun werk verkeerden zij dan ook in een bijzonder gunstige positie om iets dergelijks te doen. Ongetwijfeld bevinden zich in de al wat oudere huizen in onze gemeente nog wel meer van dit soort curieuze dokumenten.
De kans dat ze ooit gevonden worden is echter niet zo groot.
Mocht iemand informatie hebben over een vergelijkbare vondst, dan zouden wij dat graag vernemen.

Arnold de Haan.

J. W. Ooms

FANTASTISCHE NAJAARSLEZING.

Op 15 november vorig jaar waren bijna 150 aanwezigen getuige van een prachtige lezing door mevrouw A.D. Ooms-Slob. Mevrouw Ooms ging voor de pauze in op het werk van haar in 1974 overleden man, waarbij ze de nadruk legde op een aantal facetten. Een daarvan was de manier -of liever gezegd de kunst- van het lezen. Iemand die in een avond een "dikke pil" uitleest, is geen goed lezer. Een boek moet je (mee)beleven; na een hoofdstuk mag je best eens even stoppen en het gelezene op je laten inwerken.

Wat echter op historisch gebied voor ons van belang is, is dat wij in de schrijver en schilder J.W. Ooms de streekschrijver van de Alblasserwaard zien. Op onmiskenbare wijze wist hij de lezer te boeien door onder andere gebruik te maken van streekeigen woorden en uitdrukkingen.
Mevrouw Ooms wist op een plezierige wijze de aanwezigen te vertellen over en uit de boeken van haar man. Daarbij was zij dan weer humoristisch en even later weer serieus.
Na de pauze volgde een tweede lezing, over de streektaal. Het is dan alleraardigst om te horen wat er bij de aanwezigen nog in herinnering leeft.
Het was een afwisselende en vooral boeiende en leerzame avond waaraan zowel de spreekster als de aanwezigen goede herinneringen zullen bewaren, vooral zij, die een prijs hadden in de gratis verloting. Ook dat was een goed idee van mevrouw Ooms. Wellicht was mede daarom de "collectebus" weer zo goed gevuld.

GENEALOGIE: HOBBY OF WETENSCHAP?

Stichting Publikaties Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.

Bent u een van de velen die er een hobby van gemaakt heeft de stamboom van Uw familie uit te zoeken? Dan spreekt dit artikel U zeker aan. De zogenaamde genealogie wordt namelijk ook gebruikt voor een tak in de historie die bekend staat als "historische demografie". In het kort wil dit zeggen: historische bevolkingswetenschap.

In de persoon van Dr. J.A. Verduin heeft de Stichting Publikaties Alblasserwaard en Vijfheerenlanden een auteur gevonden die demografisch onderzoek wil doen in onze regio.

De resultaten van dit onderzoek zullen te zijner tijd in een publikatie van bovengenoemde stichting beschreven worden. Medewerking van velen is echter onontbeerlijk. Actieve medewerking is zeer welkom. Heeft U hiervoor geen tijd dan is het tijdelijk uitlenen van Uw stamboom of een copie hiervan voldoende.
De contactadressen staan aan het einde van dit artikel vermeld.

Wat houdt het onderzoek in ?

Bij historische demografie (historische bevolkingswetenschap) staan geboorte, huwelijk en sterfte centraal. Het is een belangrijk en interessant onderzoeksveld. Al eeuwen terug werd, ondanks nog hoge sterftecijfers, het aantal geboorten beperkt door laat te huwen en ongehuwd te blijven. Als in de 19e eeuw het sterftecijfer gaat dalen, neemt ook het geboortecijfer af door beperking van het kindertal binnen het huwelijk. Dit unieke gedrag, in vergelijking met andere delen van de wereld, ten aanzien van huwelijk en geboorten had een gematigde bevolkingsaanwas tot gevolg.
Hierdoor kreeg de economie, op lange termijn, de ruimte om te groeien. De opvattingen over huwelijk en het aantal kinderen hieruit geboren, hebben zonder twijfel een belangrijke bijdrage geleverd tot de huidige welvaart. De hier schetsmatig weergegeven ontwikkeling heeft zich over heel West-Europa voorgedaan, maar naar tijd en plaats waren er aanmerkelijke verschillen.

Ook in ons land bestaan er interessante verschillen tussen de regio's.
Deze hangen samen met verschillen in mentaliteit, godsdienst en bestaanswijze van de bevolking en de geografische omstandigheden.
Om een voorbeeld te geven: in het begin van de 19e eeuw kwamen de laagste geboorte- en

sterftecijfers voor in het Drentse zandgebied, de hoogste sterftecijfers werden gevonden in Zeeland. Het lage sterftecijfer in Drenthe hing samen met het gebruik van zuiver grondwater als drinkwater en de gewoonte dat de moeder de zuigeling een lange periode de borst gaf.
In Zeeland daarentegen was alleen regenwater en brak grondwater voorhanden, wat het besmettingsgevaar veel groter maakte.
Vooral zuigelingen werden het slachtoffer, te meer daar het geven van borstvoeding veel minder tot de traditie behoorde dan in Drenthe.
De extreem hoge zuigelingensterfte bracht weer

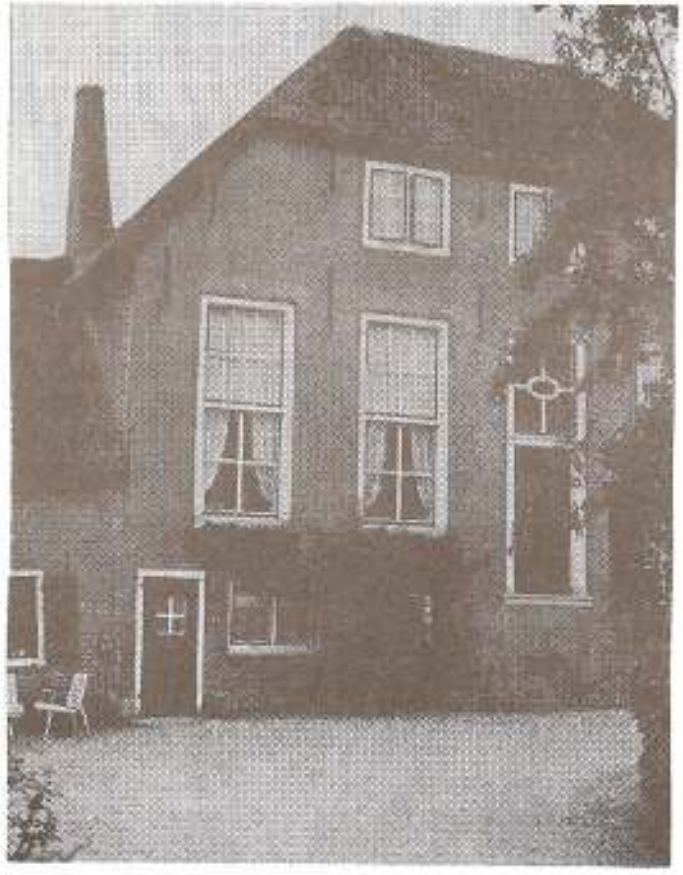

een hoog geboortecijfer met zich mee. Na het vroegtijdig sterven van een zuigeling volgde weer snel een volgende geboorte. Honderd jaar later, in het begin van onze eeuw, is het beeld drastisch veranderd.
Bleven in Drenthe geboorte en sterfte min of meer gelijk, in Zeeland trad een zodanige daling op, dat de geboorte- en sterftecijfers beneden die van Drenthe kwamen te liggen. Juist omdat de regionale variatie zo groot is, moet nog veel plaatselijk onderzoek gedaan worden om de demografische geschiedenis van Nederland en West-Europa zo volledig mogelijk te begrijpen.

Onderzoek naar de ontwikkelingen met betrekking tot geboorte, huwelijk en sterfte in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden dient niet alleen een regionaal, maar ook een meer algemeen doel. Een belangrijk onderdeel van een dergelijk onderzoek is het reconstrueren van huwelijken. Door een groot aantal huwelijken en daarmee ook gezinnen in hun ontstaan en ontwikkeling te volgen, kunnen belangrijke conclusies worden getrokken. Hier gaat het om huwelijken die gesloten zijn tussen ongeveer 1820 en 1920. Dit is een uiterst tijdrovend werk, als de gegevens beschikbaar komen die al verzameld zijn kan een grote tijdwinst worden geboekt. Sterker nog: pas dan wordt dit onderdeel van het onderzoek eerst goed mogelijk. Vandaar het verzoek aan al degenen die over gegevens beschikken van hun uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden afkomstige voorgeslacht, deze ter inzage te geven. Uiteraard worden er geen privé-gegevens in de onderzoeksresultaten vermeld. In het onderzoek komt alleen het algemene beeld naar voren.

Voelt U iets voor actieve of passieve medewerking, dan kunt U schriftelijk reageren naar dhr. D.J. de Jong, Binnendams 6, 3373 AD Hardinxveld-Giessendam.

Telefonisch en schriftelijk contact kunt U opnemen met mevr. J.M.C. Oubelkas-Lock, Loddersweer 32, 4942 AG Raamsdonksveer, tel:01621-14122 of met de onderzoeker zelf:

Dr. J.A. Verduin, Valklaan 17, 3738 GE Maartensdijk, tel:03461-1978.
Op bovengenoemde adressen kunt U ook nadere inlichtingen krijgen. Wij hopen en vertrouwen op een grote en welwillende medewerking!

AANWINSTEN.

Normaliter hebben wij in het mededelingenblad altijd de rubriek "aanwinsten depot".
Daaronder volgt dan de lijst van ontvangen gebruiksvoorwerpen, kleding, huisraad, boeken, enz. Het is vaak een lange lijst. In het vorige nummer maar liefst 15 bladzijden. Dit keer blijft die lijst achterwege.
Niet dat we niets ontvangen hebben, maar dat overzicht ontvangt u de volgende keer.
Het leek ons goed diverse giften uit de afgelopen jaren aan u te laten zien door middel van foto's. Immers, we zijn natuurlijk met alle ontvangsten blij, maar sommige dingen springen er echt uit. Vandaar onderstaande 5 foto's.

Van de heer De Ruyter uit Ede (lid van de vereniging) ontvingen we vorig jaar een originele pentekening van Van der Hoff (het sluishuis). We zijn de gever uiteraard zeer dankbaar.
Inmiddels heeft deze schenking een plaats gekregen in het Historisch Informatie Centrum.

Onlangs ontvingen wij van de fam. Stam een stalen rietaak waarmee vroeger gesneden riet werd vervoerd naar de plaats waar het op schelven werd gezet.
Het vaartuig heeft jarenlang onder water

De originele pentekening van Van der Hoff.

gelegen en moet nog worden opgeknapt.
Binnenkort gaan we daaraan beginnen. Zijn er mensen die mee willen helpen, dan graag, want er is nog genoeg te doen.

In ons vorige mededelingenblad maakten wij al melding van de ontdekking van de gedenksteen van onze voormalige korenmolen "De Hoop".
Intussen is deze steen door onze penningmeester in eigen persoon opgehaald in Leiden en is nu te bezichtigen in ons museum.
De steen is in bruikleen afgestaan door de stichting :"De Hollandse Molen".
De tekst luidt:

DEN 30 AUGUSTUS 1775
DEN EERSTE STEEN GELEGD
AEN DE KOREMOLEN
OP GIESSENDAM DOOR
WILLEM VAN REES
OUWD 10 JAREN

De traditionele schouw, zoals er vroeger bij iedere boerderij wel één of twee te vinden waren, is momenteel vrijwel geheel verdwenen.
Voordat de tractor zijn intrede deed, ging vrijwel iedere boer dagelijks met de schouw het land in om te melken, dat was de melkschouw.
De tweede schouw, de mestschouw, diende om de mest het land in te brengen of om de sloten uit te baggeren.
Deze schouw is een schenking van de fam. Zwartbol uit Oud-Alblas.

In april 1988 ontvingen wij van de fam. Arentse uit Ottoland deze mestkar. Hij zag er toen wat haveloos uit. Dankzij het enthousiasme van onze restauratieploeg, die de kar een grondige opknapbeurt gaf, is deze nu een in het oog lopend museumstuk, dat goed past in de agrarische entourage van het museum.

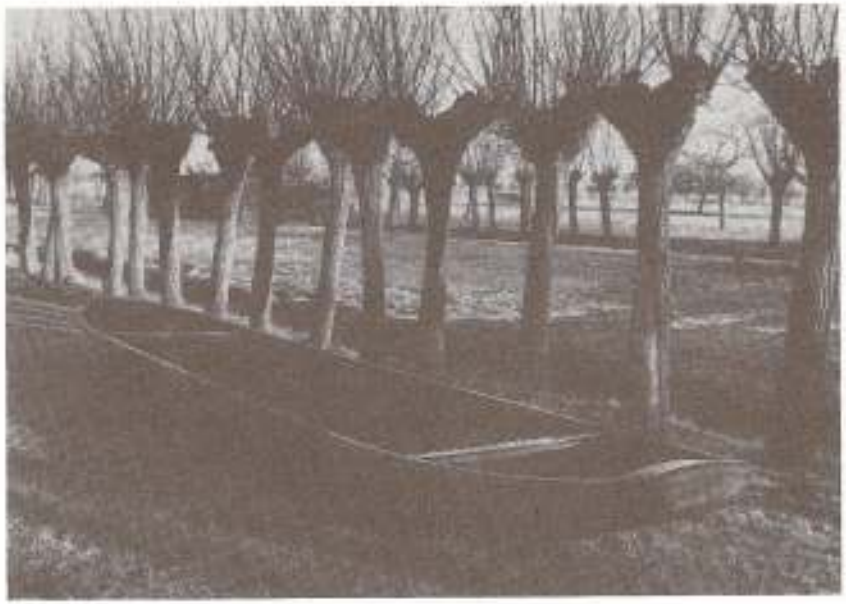

Stalen rietsaak.

De mestkar.

In ons vorige mededelingenblad werd al melding gemaakt van een schenking van mevrouw Hansum-Kooij. Vanwege de bijzondere aard van deze schenking willen wij daar wat extra aandacht aan besteden. Van drie geschonken voorwerpen volgen hieronder een beschrijving en verdere gegevens.

1. Een leren beursje met zilveren beslag op de voorzijde. Het zilver is versierd met fijn graveerwerk. Het beursje heeft drie vakjes, het middelste vakje diende voor papiergeld. De bovenranden van dit vakje zijn eveneens afgezet met zilverbeslag met een randje graveerwerk versierd. Hieraan is een sluitinkje bevestigd.
In het zilver zijn de letters "A.P." ingeslagen. Dit is het meesterteken van de zilversmid, die dit zilver aanbracht en versierde.
Een gedeelte van het zilverbeslag aan de buitenzijde van het beursje was afgebroken toen het beursje werd ontvangen. Gelukkig had mevrouw Hansum het afgebroken gedeelte altijd goed bewaard, zodat wij het beursje konden laten restaureren en dat is intussen ook gebeurd.
Het beursje dateert van omstreeks 1875 en werd gebruikt door mensen uit meer gegoede kringen, want lang niet iedereen kon zich in die tijd een beursje met zilverbeslag veroorloven

2. Een zilveren zakhorloge met dito ketting. De wijzerplaat is geëmailleerd en bevat een aparte secondenwijzer. Zowel voor- als achterzijde is gegraveerd. Op de voorzijde prijkt een wapenschild in een omlijsting van ranken en bloemen, op de achterzijde is een landschapje met een kerkje afgebeeld met dezelfde omlijsting als op de voorzijde.
De horlogeketting heeft als bijzonderheid dat zich een zilveren paardekop aan het uiteinde bevindt. Aan de binnenzijde van de kast vinden wij een ingeslagen merk in de vorm van een maan

en een ster en het getal 1938. Dit laatste kan een jaartal zijn maar ook een serienummer. Het glas van het horloge was niet meer aanwezig en het uurwerk was kapot. Ondertussen is een nieuw glas aangebracht . Reparatie van het uurwerk is wel mogelijk maar door de hoge kosten en gezien het feit dat voor expositie van het stuk het er niet veel toe doet of het wel of niet loopt, werd besloten hiervan voorlopig af te zien.
Het horloge, evenals het beursje hebben toebehoord aan Pieter Kooij (1857-1941).

3. Een barnstenen sigarepijpje met goudbeslag langs de voorzijde. Dit beslag is versierd met fijn graveerwerk. Uit deze beschrijving blijkt al dat dit pijpje in zijn soort vrij kostbaar is. Barnsteen is fossiele hars dat wordt gevonden langs de Oostzee. Grotere stukken, groot genoeg om een sigarepijpje van te maken, komen in mindere mate voor dan kleinere stukken en zijn daarom ook relatief duur. Barnsteen is een

vrij zacht materiaal en laat zich daardoor gemakkelijk bewerken. Van grote stukken werden ook wel exclusieve pijpekoppen gemaakt.
Het sigarepijpje was eigendom van Marinus Kooij (1895-1976).

WIE KENT ZE NOG?

Onder deze titel zult u voortaan een nieuwe rubriek aantreffen. Het leek ons een goede manier om niet alleen via oproepen in de krant, maar ook via ons mededelingenblad aan informatie over foto's van vroeger te komen.
Meestal is de gelegenheid waarbij de foto gemaakt is wel bekend, maar de persoon niet.
Daarom graag uw medewerking.
De eerste foto in onze reeks is van de heer Kreukniet uit Gorinchem.
De vraag luidt: Wie kent ze nog?
Uw reactie gaarne, liefst spoedig, doorgeven aan ons secretariaat.

BOEKBESPREKINGEN.

Het is bijna onvoorstelbaar zoveel boeken en boekwerkjes of periodieken er de afgelopen maanden zijn verschenen die als onderwerp "iets historisch" hebben. Voor zover de vereniging een exemplaar heeft ontvangen volgen hierna de recensies.

LEEF-EN WERKOMSTANDIGHEDEN IN DE BIESBOSCH ROND 1900.

Bij de Stichting Natuur- en Vogelwacht Dordrecht verscheen rond de jaarwisseling een beschrijving van de leef- en werkomstandigheden van de biezensnijders, de griendwerkers, de rietsnijders, de kooilieden en de hoepmakers in de Biesbosch.
Het betreft de bewerkte teksten van artikelen die de journalist M.J. Brusse rond de eeuwwisseling heeft gepubliceerd.
Het boekje geeft een goed beeld van de sociaal gezien bittere omstandigheden, waarin "de grienduilen" en anderen werkten.
Het is o.a. verkrijgbaar bij het Bezoekerscentrum in de Merwelanden in Dordrecht.

128 pag. - geïllustreerd - Dordrecht 1990 - f 24,95. (uitverkocht)

M.W. SCHAKEL VAN BON TOT BOM - HERINNERINGEN 1939-1945.

Zoals reeds vermeld in ons vorige mededelingenblad verschenen in de afgelopen tijd van de hand van ex-politicus/burgemeester Maarten Schakel een tweetal boeken. Eén daarvan is een reeks herinneringen aan de Tweede Wereldoorlog. Schakel beschrijft hierin hoe hij kleine bijzonderheidjes heeft meegemaakt en ervaren. Het is een interessant boek, dat de huidige

waardbewoners een beeld van verbondenheid laat zien. Mede daarom vooral ook voor de jongeren zeker de moeite van het lezen waard.

182 pag. - ISBN 90-242-5484-1 - Kampen 1990.

LEVENSLOOP, CULTUUR EN MENTALITEIT - EEN GESCHIEDENIS VAN HET ALLEDAAGSE BESTAAN.

Bij de Tilburg University Press verscheen half vorig jaar een boek dat op wetenschappelijke en vlot leesbare wijze een beeld geeft van de geschiedenis van het gewone. Achtereenvolgens wordt aandacht geschonken aan geboorte, kind - huwelijk - gezin, ziekte - gezondheid, ouderdom, dood, voeding, wonen, lichaamsverzorging, kleding, etiquette, kunst, godsdienst, arbeidsethos en nog veel meer onderwerpen.
Het boek vormt een prima basis voor verder onderzoek. Van harte aanbevolen.

262 pag. - ISBN 90-361-9533-0.

HISTORISCHE REEKS 1. LAND VAN HEUSDEN EN ALTENA.

Een voorbeeld voor de Alblasserwaard vormt deze bundeling over het land van Heusden en Altena. Achtereenvolgens wordt aandacht geschonken aan Dussen en Heeraartswaarde 1100-1421, de ringen Altena en Heusden in de classis Gorinchem 1602-1632, financiële perikelen in Werkendam in de 17e en 18e eeuw, de afscheiding in Giessen 1842-1843 en Hubertus Schreuders en de oprichting van de Gereformeerde Gemeente in Veen 1921.

156 pag. - geïllustreerd - ISBN 90-800-593-15 - Heusen 1990 - verkrijgbaar in de boekhandel.

VAN IJZENDIJKERS, NIJPNAARZEN EN ANDERE MINNE BREIERS - EEN VERZAMELING UIT DE KRIMPENERWAARD - NELIE VAN DER ENT.

Een alleraardigst boekje dat verscheen als nr. 4 van de 15e jaargang van de Historische Encyclopedie Krimpenerwaard.
Ook voor ons staan er legio woorden en gezegden in: van achteren bekeken, biggel, bunzig, gunterwijd, ruchten, enz.

64 pag. - geïllustreerd - Schoonhoven 1990.

STREEKGENOTEN 1. M.W. SCHAKEL.

Nogmaals Schakel.
Als deel 1 in deze tweedelige serie, verscheen in oktober 1990 een bundel van 30 "blokjes" over de geschiedenis van onze streek. Wat er zoal in beschreven wordt, blijkt uit de inhoudsopgave, waaruit een selectie:
Van Arkels, bierbrouwen, de Van Brederodes, kooiker, galgenvelden, bewoners van de Braankse Donk, de zwarte dood, de bruid van Loevestein, heksen in de streek, inrijdende schouw, het geslacht Van Slijpe en Jeruzalemgangers.
Een aardige verzameling, niet altijd origineel en jammer van de advertenties achterin.

128 pag. - geïllustreerd - ISBN 90-72544-04-8 - Hoornaar 1990 - verkrijgbaar in de boekhandel - ƒ 39,75.

GOUDRIAAN GISTEREN - ANDRIES VAN DER GRAAF.

Een herdruk van een boekwerk dat de ondertitel meekreeg: de geschiedenis van de hoge- en vrije heerlijkheid Goudriaan - gelegen in de Alblasserwaard - van de prehistorie tot omstreeks negentienhonderd.
De eerste uitgave, die verscheen in 1978, was

vrij snel uitverkocht. Dit is niet verwonderlijk als we de inhoudsopgave bekijken. In 40 hoofdstukken - het eerste is van de hand van H.A. de Kok - wordt een beeld geschetst van een Alblasserwaards dorp. Alle facetten komen daarbij aan de orde, waardoor het boek een voorbeeld kan zijn bij de geschiedschrijving van elk willekeurig dorp in de Alblasserwaard, maar ook daarbuiten.

420 pag. - geïllustreerd - Goudriaan 1990 - verkrijgbaar in de boekhandel.

HOLLAND ROND 1840 - ASPECTEN VAN HET DAGELIJKS LEVEN OP HET HOLLANDSE PLATTELAND.

Dit boek is uitgegeven ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van Noord- en Zuid-Holland.
Twee van de drie delen in dit boek zijn voor ons van bijzonder belang: Het dagelijks leven rond 1840. Het eerste deel is een bijdrage van onze zustervereniging Binnenwaard. Het is een felicitatie meer dan waard, temeer omdat het een resultaat is van diverse leden van de vereniging.
Het andere deel is een samenvatting van andere bijdragen aan het 1840-project van de Culturele Raden van Zuid- en Noord-Holland.
Uit onze regio werkten hieraan Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos, Sliedrecht en West-Alblasserwaard mee.

Het resultaat is een prima basis voor lokale geschiedbeoefening, waarbij zaken aan de orde komen als het uiterlijk van het dorp, bronnen van bestaan, markt, postkoetsen, het leven en de dood, het boerenbedrijf, het bestuur, de school, de kerk en het vertier.

176 pag. - geïllustreerd - ISBN 90-6455-1154 - Den Haag 1990 - verkrijgbaar bij de Historische Vereniging Binnenwaard - ƒ 15,00.

DE MAUWERD.

Onder bovengenoemde veelzeggende titel brengen de "Vrienden van de Streektaal Alblasserwaard en Vijfheerenlanden" vanaf november 1990 een periodiek op de markt dat het lezen meer dan waard is. Het kwartaalblad moet worden gezien als het huisorgaan van de stichting. Dat er in dat huis in verschillende dialecten wordt gemauwd maakt het blad alleen maar lezenswaardiger.
Meer informatie: 01843-1232

TERUGBLIK.

De heer E. van Dijk, oud-gemeentesecretaris van de gemeenten Meerkerk, Leerbroek en Nieuwland heeft een zeer interessant boekwerk geschreven onder de titel "Terugblik, 1813-1986, op 175 jaar werken in de gemeenten Meerkerk, Leerbroek en Nieuwland". Het boek bevat een opsomming van de burgemeesters, gemeentesecretarissen en wethouders. De schrijver is erin geslaagd om naast de naamlijsten ook veel achtergrondinformatie te verschaffen. Het boek geeft een goed beeld over omstandigheden en verhoudingen zoals die in de desbetreffende periode zowel binnen als buiten het raadhuis bestonden.

Nadere informatie: bureau voorlichting gemeente Zederik.

40 JAAR CALVIJNSCHOOL.

Het boekje dat is verschenen naar aanleiding van het jubileum van de Calvijnschool is samengesteld uit herinneringen van ex-leerlingen en leraren en geeft daarnaast diverse gegevens over de ontwikkelingen die de school heeft doorgemaakt, zoals een overzicht van het aantal leerlingen, enz. Vanwege de diverse schrijfstijlen en anekdotes, zowel plezierige

als droevige, is het een uiterst boeiend boekwerkje geworden dat zeker voor hen die vroeger de school bezochten de moeite van het lezen waard is.
De tekeningen zijn van de hand van Bram de Jong en sluiten leuk aan bij de tekst. Diverse foto's zijn helaas van slechte kwaliteit.
Het boek is uitverkocht.

OPROEPEN.

Molens en molentjes.

Gedurende de zomermaanden wil Museum De Koperen Knop een expositie inrichten over de molens, die in de Alblasserwaard zo'n markante plaats innemen.
De vorige zomer bleek, dat erg veel toeristen een bezoek brachten aan het museum. Daarom is dit jaar gekozen voor een Alblasserwaardse expositie in de maanden juli en augustus.

Het museum is op zoek naar van alles wat met molens te maken heeft. Dat kunnen foto's zijn, maar ook modellen, molenonderdelen, tekeningen, miniatuurmolentjes en noem maar op.
Als u iets in uw bezit heeft dat u tijdelijk wilt afstaan, dan kunt u kontakt opnemen met het museum. U kunt dit telefonisch doen tijdens de openingstijden van het museum: woensdag tot en met zaterdagmiddag van 13.00 tot 17.00 uur, telefoonnummer 01846-11366.
Schriftelijke reakties kunt u zenden naar Museum De Koperen Knop, Binnendams 6, 3373 AD Hardinxveld-Giessendam.

Hoepmakerij.

Vanaf oktober 1917 verscheen een aantal jaren "De Hoepelmaker", orgaan van de Nederlandsche Hoepelmakersbond. Het bestuur zou graag

kopieën van deze uitgave in bezit krijgen in verband met een mogelijke studie - gevolgd door een boek over de hoepmakerij.
Ook andere informatie over dit onderwerp, zoals boekhoudingen, artikelen, boeken, foto's, enz. zijn van harte welkom op het secretariaat van de vereniging.

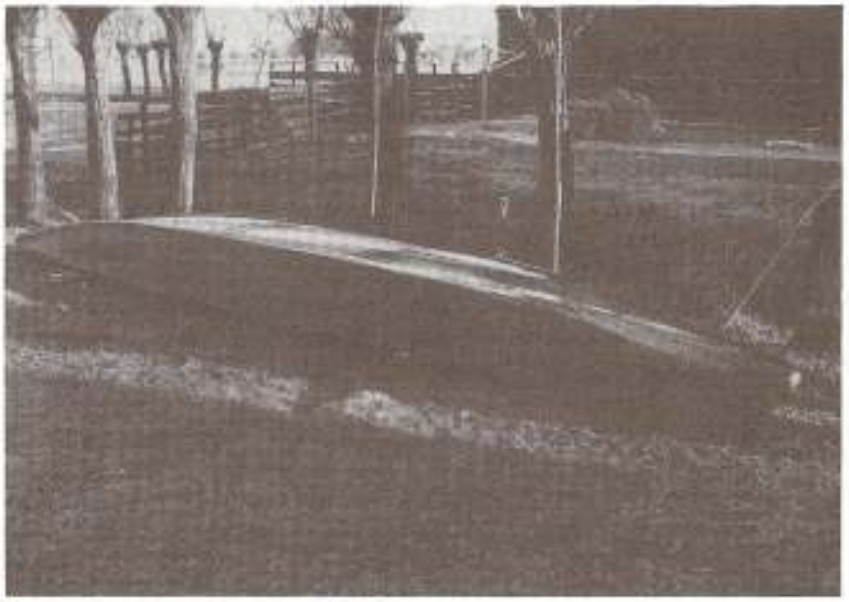

Door de familie Zwartbol geschonken schouw.

Inhoud:

Van de voorzitter	1
Het urinoir te Neder-Hardinxveld	4
Hinderpalen	7
Reacties op mededelingenblad 12ejaargang nr. 2	8
Herinrichting H.I.C.	8
Honderd jaar na de barre winter van negentig	9
De winter van 1845	16
Oud opzegversje	17
Verborgen berichten	17
Fantastische najaarslezing	22
Genealogie: hobby of wetenschap?	23
Aanwinsten	27
Wie kent ze nog?	33
Boekbesprekingen	34
Oproepen	39

Foto's:
Archief H.V.
Ewoud Klop.
Fl. Klomp.
Jaap Poortvliet.

Foto omslag: De voorzitter van de H.V., de heer De Jong overhandigt het 1e exemplaar van de nieuwste publikatie aan de schrijver, de heer De Groen.